

ДА ПЫТАННЯ АБ ВАРЫЯНТНАСЦІ ТЭРМІНАЎ

Гусева В. М., ст. выкл.

*Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пытанне варыянтнасці моўных сродкаў увогуле і тэрмінаў у прыватнасці застаецца актуальным на працягу многіх дзесяцігоддзяў. Па-першае, даследчыкі па-рознаму трактуюць паняцці «вар'іраванне», «варыятыўнасць», «варыянтнасць». Так вар'іраваннем называюць працэс з'яўлення варыянтаў, а таксама саму наяўнасць варыянтаў. Варыятыўнасць разглядаюць як уласцівасць мовы, якая служыць умовай узнікнення варыянтаў слоў, і рухомасць адзінак мовы. Варыянтнасцю лічаць вынік працэсу вар'іравання, наяўнасць у мове варыянтаў, а таксама ўсе варыянты слова і моўнай сістэмы ў цэлым.

Само паняцце «варыянт» у агульным мовазнаўстве і ў тэрміназнаўстве разумеюць па-рознаму. У мове адрозніваюць варыянты фармальныя, якія маюць рознае структурнае афармленне; стылістычныя, якія вылучаюцца а) па гістарычным аспекце (актыўныя і пасіўныя), б) па тэрытарыяльнай рэалізацыі (тэрытарыяльна абмежаваныя і агульнамоўныя), в) па экспрэсіўных магчымасцях (экспрэсіўныя і нейтральныя), г) з улікам культуры маўлення (нарматыўныя і ненарматыўныя), д) з улікам камунікатыўнай сітуацыі і мэты выказвання (тут мы гаворым аб выбары найбольш дакладнага і дарэчнага з паралельных сродкаў выражэння) і інш.; семантычныя, якія адрозніваюцца нюансамі значэння.

У тэрміналогіі большасць даследчыкаў вылучаюць варыянты фармальныя (маюць рознае структурнае афармленне пры адзінстве семантыкі) і семантычныя (адрозніваюцца ў плане зместу). Спынімся больш падрабязна на відах фармальных варыянтаў тэрмінаў:

– графічныя (варыянты, якія адрозніваюцца напісаннем; часцей за ўсе наяўнасць іх абумоўлена напісаннем слоў разам, асобна або праз злучок): медыясервер – медыя-сервер;

– фанетычныя (адрозніваюцца вымаўленнем, да фанетычных часта адносяць і акцэнталагічныя варыянты): маркетынг – маркетыннг;

– графіка-фанетычныя (звычайна з'яўляюцца ў выніку запазычвання іншамоўных тэрмінаў): эксплоіт – эксплойт;

– словаўтваральныя (варыянты, якія адрозніваюцца афіксамі, часцей за ўсе суфіксамі): фільтраванне – фільтрацыя;

– сінтаксічныя (варыянты тэрмінаў-словазлучэнняў, якія адрозніваюцца мадэллю ўтварэння: парадкам слоў і адносінамі паміж імі): парк машын – машынны парк;

– марфалага-сінтаксічныя:

а) эліптычныя (утвараюцца шляхам выдалення аднаго слова з тэрміналагічнага словазлучэння з канцэнтрацыяй значэння ўсяго словазлучэння на тым слове, якое застаецца): прысяжныя – прысяжныя засядацелі;

б) кампазітныя (утвараюцца шляхам словазлучэння): вакуум-помпа – вакуумная помпа;

в) абрэвіатурныя: лясгас – лясная гаспадарка;

г) акронімныя (некаторыя даследчыкі ўключаюць іх у абрэвіатурныя; утвараюцца з пачатковых літар): ДНК – дэзоксірыбануклеінавая кіслата.

Варыянтнасць, асабліва фармальная, у тэрміналогіі – з'ява неадназначная. Бясспрэчным ўяўляецца той факт, што марфалага-сінтаксічныя варыянты тэрміна садзейнічаюць дасягненню яго кароткасці, а гэта адно з істотных патрабаванняў да «ідэальнага» тэрміна. З другога боку, наяўнасць фанетычных, графічных, словаўтваральных, сінтаксічных варыянтаў тэрмінаў сведчыць аб недастатковай распрацаванасці і ўпарадкаванасці тэрмінасістэмы і можа выклікаць пэўныя цяжкасці ў сферы прафесійнай камунікацыі.